

Atatürk'ün büyük bir tarih yazdırma teşebbüsü :

TÜRK TARİHİNİN ANA HATLARI

Prof. Dr. SEMAVİ EYİCE

“Tarih yazmak için tutulan yolun mantığı ve bilhassa ilmî olması şarttır. Bu münasebetle yüksek heyetinizin reisi bulunan zat-ı âlinize hatırlatırım ki yeni dünya ufuklarına açacağımız yeni tarih semasında dikkatli olunuz. Sümmededarik bir eser vücuda getirerek ferdasında nâdim olmaktansa hiçbir eser vücuda getirmemek, aczini itiraf etmek evlâdır. İlim sahasında vesveseli olmak, miskin müesseselerin mezunlarına inanmaktan evlâdır.”

(Atatürk, T. T. Kurumu Başkanı Tefik Bıyıkhoğlu'na mektup—1931)¹

İsmail Habib Sevük (1892 - 1954), önce *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan, sonra kitap halinde de basılan Atatürk hakkında hâtıralarının birinde, Atatürk'ün 1931 yılı başlarında yaptığı bir seyahat sırasında cereyan eden bir olayı anlatır². 16 Şubat Pazartesi günü Adana'ya gelen Atatürk, o gece bir sohbetinde, İ. Habib'e bazı tarih sualleri sorar. Buradan sonrasını yazar şöyle anlatır :

“Bütün bu âhîret sualleri karşısında: — Vallahi Gazi hazretleri diyorum, Türk tarihi hakkında şimdiye kadar bildiğimiz hep klâsik malûmat kırıntılarından ibaretti. Yer yer umumî telâkkileri yırtarak, yer yer umumî meşhullere yeni ufuklar açacak olan bilgileri hep yüksek irşatlarımızla öğreneceğiz. Bu yüksek irşatlarımızın ilk mahsulü olan büyük eseri görüp okuyabildikten sonradır ki karanlıkta kalan nice hakikatler bize de aydınlanacaktır.

Son cümle ile o sıralarda, alâkadarlarına gönderilip mütalâaları alınmak üzere ancak yüz nüsha basılan “Türk Tarihinin ana hatları” ismindeki altıyüz sahifelik kitap telmih ediliyordu. Gazi Âfet Hanım'a bakarak “Ben kitabın

¹ E. Akurgal, *Tarih ilmi ve Atatürk*, “*Bellelen*” XX, sayı 80 (1956) s. 583 de bu mektup kısmen yayınlanmıştır.

² İ. Habib (Sevük), *Adana'da tarih imtihanı*, “*Cumhuriyet*”, 7 Şubat 1939; aynı yazarın şu eserinde de basılmıştır; *Atatürk için ölümünden sonra hâtıralar ve hayatındayken yazılanlar*, İstanbul, 1939, s. 79 - 84.

İsmail Habib'e de gönderilmesini tembih etmişim, dedi, demek gönderilmemiş", Muhatabı "Biz gönderilmiş biliyorduk, diyor, demek bir yanlışlık olacak" Vâsıf "Türk Ocağına bir nüsha gönderelim de dedi, hem İsmail Habib okusun, hem de diğer gençler istifade etsinler." Şef azarlar gibi cevap veriyor : "— Nasıl olur efendim, neşredilmemiş bir kitap umumî bir müesseseye gönderilir mi? Kitabı doğrudan doğruya ve yalnız İsmail Habib'in şahsına yolluyacaksınız."

Başkâtip Tevfik Beyin, yanında olan, kendisine ait nüshayı İsmail Habib'e vermesi ile bu hâdise de kapanır.

I

Ancak yüz nüsha basılan ve bu küçük hâtıradan anlaşılacağı gibi çok zor olarak pek sayılı kimseler arasında dağıtılan bir kitap vardır. Bu kitabı hazırlatmış olan Atatürk'ün isteği de bu kitabın sadece şahıslara, onların görüşlerini öğrenmek gayesiyle verilmesidir. Şu halde bu kitap, daha doğrusu taslak, Almanların bazı yayınlar üzerine koydukları "*Als Manuskript Gedruckt*" kaydına uygun, "*çoğaltılmış bir müsvedde*" den başka birşey değildir. *Türk Tarihinin ana hatları* başlıklı bu eser 1930 yılında İstanbul'da Devlet matbaasında basılmış, XIV+606+A—F (Bibliografya) sahifelik bir cildir. Başlığının altında şu satırlar okunur :

Türk Ocağı "Türk Tarihi Heyeti" azalarından Âfet Hf. ile Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Akçura Yusuf, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemseddin, Vâsıf ve Yusuf Ziya Beyler tarafından iktıtaf, tercüme ve telif yolları ile yapılmış bir teşebbüstür.

Bunun altında da daha ufak punto ile dizilmiş üç satırlık şu cümle görülür : *Türk Tarihi Heyetinin başka azalarının ve mevzu ile alakalı zatların mütalea ve tenkit nazarlarına arzolanmak üzere yalnız yüz nüsha basılmıştır.*

Çok dar bir okuyucu topluluğunun incelemesi için hazırlandığı anlaşılan bu kalın cildin, hiçbir zaman geniş ölçüde yayılmayı ve Atatürk'ün de ısrarla bu taslak, müsvedde halindeki eserin yayılmasını istemeyişine rağmen, yine onun isteği ile aksi bir teşebbüsün yapıldığı da tesbit olunmaktadır. Nitekim esas eserin basılmasından bir yıl sonra, 1931 de *Türk Tarihinin Ana Hatları — Methal Kısmı* başlığı ile yine İstanbul'da Devlet Matbaasında 87 sahifelik bir kitap, Talim ve Terbiye Dairesinin 15.1.1931 tarih ve 80 sayılı emrile 30000

nüsha basılarak 15 kuruş fiatla satışa çıkarılmıştı. Esas metni 74 sahife tutan bu kitabın sonuna “Maruf Fransız müverrihlerinden” Léon Cahun tarafından 1873 yılında Milletlerarası I. Orientalistler Kongresinde verilmiş bir tebliğin Ruşen Eşref (Ünaydın) kalemıyla yapılan tercümesi, *Fransa’da Arî dillere takaddüm etmiş olan lehçenin Turanî menşei* başlığı altında eklenmişti (s. 77 - 87) ³. O vakitler bütün okullarda satılan ve her yaşta öğrencinin okuması istenen bu kitap, büyük *Türk Tarihinin Ana Hatları*’nın muhtelif bölümlerinden parçalar alınmak ve bunlar yeni bir düzene göre sıralanmak suretiyle meydana getirilmiş olup, esas itibariyle *Türk Tarihine methal* başlıklı ayrı bir esercik teşkil ediyordu. Metnin ilk sahifesinde bu başlığın bulunmasına karşılık, kapakta ve takdim sayfasında “Türk Tarihinin Ana Hatları — methal kısmı” başlığının bulunuşu yanıltıcıdır. Yoksa genellikle zannedildiği gibi bu sentez kitabı, büyük denemenin başlangıcındaki methal bölümünün tekrarı değildir. Şu halde, pek az sayıda basılarak ancak o yılların ilgililerine birer nüsha verilen eserin henüz yetersiz olduğu düşünülerek geniş ölçüde yayılması istenmiyor, fakat içindeki hâkim fikrin ise vakit kaybedilmeden tanınması doğru bulunuyordu. Bu ana fikir şu cümleler ile belirtilmişti : “*Bu eserin gayesi asırlarca çok haksız iftiralara uğratılmış, ilk medeniyetlerin kuruluşundaki hizmet ve emekleri inkâr olunmuş Büyük Türk Milletine, tarihî hakikatlere dayanan şerefli mazisini hatırlatmaktadır...*”. Bu satırların arkasına da Atatürk’e izafe edilen şu sözler eklenmişti : “*Ey Türk Milleti! Sen yalnız kahramanlık ve cengâverlikte değil, fikirde ve medeniyette de insanlığın şerefisin. . . . Hâfızasındaki binlerce ve binlerce yılın hâtırasını taşıyan tarih, medeniyet safında lâayk olduğun mevkii sana parmağıyla gösteriyor. Oraya yürü ve yüksel! Bu, senin için hem bir hak, hem de bir vazifedir!*” ⁴.

Türk Tarihinin Ana Hatları adlı kalın cilt işte bu fikrin etrafında şekillenerek meydana getirilmişti. Burada, bu ana fikrin desteklenmesi için kullanılan yolun ve ileri sürülen görüşlerin doğruluk derecesini

³ David Léon Cahun (1841 - 1900)’un *Origine touranienne de l’idiom qui a précédé en France les langues ariennes* (Actes du I^e Congrès International des Orientalistes - 1873, Paris 1874, I, s. 431 vd.). Cahun, 1896 da basılan *Introduction à l’histoire de l’Asie-Turcs et Mongols, des origines à 1405*, adlı kitabı ile kültür hayatımızda çok tesirli olmuş ve 1876 da basılan *La Bannière Bleue* adlı romanı da N. Âsım tarafından yapılan *Gök Sancak* (1328 = 1912); ile G. Bahtiyar kalemıyla yapılan *Gök Bayrak* (1933) başlıklı tercümelere ile yurdumuzda çok geniş ölçüde tanınmıştır.

⁴ *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 68 - 69 ; *Medhal* kısmı, s. 73 - 74.

araştırmak gayesinde değiliz. Zaten bu ana fikrin açıklanması yolunda yapılan ilk teşebbüs olan 600 sahifelik cilt, yeterli görülmüş olsa, bunun pek sayılı basılmasına, umumî kütüphanelere girmemesine dikkate lüzum kalmaz ve bilhassa, pek az sonra bu ilk teşebbüsteki bölümlerin yeniden işlenmesi yolunda geniş çapta bir çalışmaya girişilmezdi. 1930 da basılan Türk Tarihinin Ana Hatları 600 sahifede şu bölümleri ihtiva ediyordu ⁵ :

I. Beşer tarihine methal

- A. Kâinat
- B. Tarih
- C. Irk
- D. Fikir

II. Türk Tarihine methal

- Türklerin ana yurdu
- Umumî muhaceretler ve medeniyetler
- Ana yurtlarından ayrılan Türkler
- Göçlerden evvel ve sonra Ana Türk yurdu

III. Çin

- 1. Memleket
- 2. Ahali
- 3. Çin medeniyeti
- 4. Çinin siyasî tarihi

IV. Hint

- A. Memleket
- B. Tarih
- C. Hint medeniyeti

V. Kalde, Elam ve Akad

VI. Mısır

VII. Anadolu

- A. Eti İmparatorluğu
- B. Frikya
- C. Lidya

VIII. Ege havzası

- A. Yunanistan

⁵ Bölümlerin içlerindeki taksimat burada kısaltılmıştır.

- B. Ege medeniyeti
- C. Aka elleri ve müstemlekeleri
- D. Grek kavminin teşekkülü
- E. Irklar ve kavimler
- F. Greklerden evvel Yunanistan sakinleri hakkında kısa mütalâa

X. İran

- A. Umumî malûmat
- B. Metler
- C. Persler
- D. Partlar
- E. Sasanîler ve son devri

XI. Orta Asya

- A. Orta Asya'da Türk medeniyeti tarihine umumî bir nazar
- B. M. E. III. asırdan sonra Orta Asyada kurulan ve oradan yayılan Türk devletleri
 1. Asya Hunları
 2. Tukeyu İmparatorluğu
 3. Tukeyu devletinden sonra Türk devletleri
(Oğuzlar, Uygurlar, Dokuzoğuz devleti, Çin Türkistanı Uygurları, Kırgızlar, Türkeşler, Karluklar)
 4. Garbî Asya ve Şarkî Avrupa'da Türk devletleri
(Hazarlar, Bulgar devleti, Peçenekler ve Kıpçaklar)
 5. Saman oğulları
 6. Gazneliler
 7. Karahanlılar ve Kara Hitaylar
 8. Selçuklar
 9. Cengiz devri
(Büyük Türk-Mogol İmparatorluğu, Kıpçak "Altınordu", Çağatay ve İlhanlı devletleri)
 10. Timur devleti
 11. Osmanlı Tarihi
(Osmanlılar, Anadolu Beylikleri)
 12. Türkiye Cumhuriyeti

Görülüyor ki, *Türk Tarihinin Ana Hatları* 600 sahifede bir "Dünya Tarihi" içinde Türk tarihinin yeri konusu üzerinde yapılmış bir deneme idi. Muhakkak ki bu eser, bir çok hatalı görüşlere, eksik ve aksak taraflara sahipti. Fakat şu husus da inkâr edilemez ki, bu yolda yapı-

miş ön çalışma, ilk toplu deneme idi. 1930 - 1931 de, 1910 dan beri önce *Tarih-i Osmanî* sonra *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* adı ile yayınlanan tarih dergisi XII. cildin 101. sayısı ile son fasikülünü vermişti. Ve yine aynı tarihlerde Ankara'da *Türk Tarih Kurumu*'nun kurulmasına girişilmiş bulunuyordu⁶. *Türk Tarihinin Ana Hatları*'nda özetlenen program ve ana fikre uygun olarak hazırlanan Tarih kitapları ise 1931 de Devlet basımevinde, 4 cilt halinde basılıyor ve okullarda ders kitabı olarak kullanılmıya başlanıyordu. İtinalı cildi, yorgunluk vermeksizin rahat okunan güzel tipografyası, çok iyi kalite kâğıdı, metin dışı kuşe kâğıdına basılmış renkli ve siyah-beyaz resimleri ve mükemmel haritaları ile bu kitaplar Tarih'i ve yeni Tarih anlayışını sevdirecek bütün vasıfları haizdiler.

Baskı ve tertip bakımından Cumhuriyet devrinin en güzel ve başarılı eserlerinden olan *Tarih*'in ilk cildinin kısa önsözünde bunun, konunun genişliği ile zamanın darlığı ve ders yılına yetiştirilmesi zarureti yüzünden acele hazırlandığı "...bu küçük eserin ihtiyaca tam ve mükemmel şekilde tekabül edeceği iddia olunamaz..." denilerek belirtildikten sonra, daha fazla bilgi edinmek isteyenlerin, "pek yakında bastırılmak üzere" hazırlanan *Umumî Türk Tarihinin Ana Hatları* hakkındaki esere baş vurabilecekleri haber veriliyordu. Bu *Tarih*'lerde, *Anahatları* eserinin şeması daha da genişletilerek kullanılmış ve oradaki ana fikir, bunlarda da hâkim olmuştur. 1930 - 1939 yılları arasında okul çağında olan Türk gençliğinin yetişmesinde büyük hizmeti olan bu kitaplar ilerideki yıllarda yeniden işlenerek fakat aynı baskı kalitesini koruyarak devam ettirileceğine, ne yazık ki tamamen ortadan kalkmıştır⁷.

⁶ Uluğ İğdemir, *Türk Tarih Kurumu'nun kısa tarihi*, "Ülkü", (II. seri) sayı 75 (1. X. 1944) s. 19 - 20; Â. İnan, *Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşuna dair*, "Belleten" XI, sayı 42 (1947) s. 173-179.

⁷ *Tarih* ilk olarak Ortaokullarda kullanılmış, fakat fazla ağır olduğu göz önünde tutularak Liselere kaydırılmıştır. Ortaokullar için ise, 3 ciltlik daha kısa ve özet mahiyetinde kitaplar hazırlanmıştır. Bunlar kalite ve muhteva bakımından ötekiler ölçüsünde olmaktan çok uzaktadır. Nihayet 1939 da *Tarih*'in yeniden yazılmasına girişilerek Ş. Günaltay'ın hazırladığı 1. cilt 1939 da basılmış ve Liselerde kullanılmıştır. Fakat bunun da arkası gelmemiştir. Nihayet 1942 de A. M. Mansel, C. Baysun ve E. Z. Karal tarafından 3 ciltlik yeni Tarih yazılarak basılmıştır. Eski *Tarih*'den farklı ve ilmî görüşlere dayanan bu kitaplar ise ne yazık ki 1939 - 45 harbinin buhranlı yıllarında çok kötü bir baskı ile ortaya çıkmışlardır. Böylece, tarih öğrenimi için lüzumlu kitaplar metinleri itibarıyla ileri gitmekle beraber, 1931 lerin *Tarih*'lerinin baskı ve takdim mükemmelliğine çok, hem de pek çok uzak kalmışlardır.

Atatürk 1930 da başlayan Türk Tarihi üzerindeki incelemelerine etraflı surette devam ediyordu. Açıkca şu anlaşıyordu ki Atatürk :

1. Büyük bir Türk Tarihi ve Türk medeniyetinin Dünya tarihindeki yeri, hakkında bir eser yazılmasını istiyordu.

2. Yapılan bütün çalışma ve teklifleri bir taslak olarak görüyor, bunların zamanla tamamlanacak ve düzeltileceğine inanıyor ve bunu bekliyordu.

3. Etrafını saran ve yeni cereyana uyararak her biri “tarihçi” kesilen zevatı birşeyler hazırlamaya mecbur etmekle onları okumaya ve araştırma yapmağa zorluyordu.

Anahatları'nın 1930 da basılan 600 sahifelik cildinin onu tatmin etmediği muhakkaktı. O eserin ışığı altında ve ana fikirleri etrafında hazırlanan *Tarih*'den de herhalde yeteri derecede memnun değildi. *Anahatları*'nın basılı metninin bizzat Atatürk eliyle işlenmiş, düzeltilmiş olduğu bilinir⁸. Fakat esasa ait düşünce, düzeltme ve tamamlamalar için eserin ilgililere dağıtıldığı ve onlardan gelecek cevapların beklendiği anlaşılıyor. Diğer taraftan 1932 Temmuzunda Ankara'da toplanan Birinci Tarih Kongresi aslında yeni tarih tezinin *Tarih* kitaplarındaki tatbikinin tenkidi gayesini güdüyordu. Millî Eğitim Bakanı Esad Bey, açış konuşmasında şunları söylemişti : “*Bugün başladığımız Kongrenin gayesi ve vazifelerine gelince : Bu seneden itibaren mekteplerimizin muhtelif sınıflarında okutulmaya başlanmış olan yeni Tarih kitabımızın bir senelik tecrübe neticesine göre, tenevvür ve tenvir maksadıyla, muhtelif bahisleri ve tedaris usul ve kaideleri hakkında konferanslar verilmek ve tenkit ve müzakereleler yapılmak ve önümüzdeki seneler için tedriste vahdet tesis edilmek lüzum ve zarureti üzerine bu kongreyi tertip ettik*”⁹. İlk Kongre zabıtlarını toplayan cild incelendiğinde birçok tenkidlerin yapıldığı, fakat bunların bazan aşırı bir gayretle cevaplandırıldığı, hattâ bazan cesaret kırıcı bir eda ile ezildikleri de dikkati çeker. Konya Kız Orta Okulu Tarih Öğretmeni Ferit Bey'in *Tarih*'in Ortaokul öğrencileri için fazla olduğu yolundaki tenkidinin cevaplandırılışı bu hususda bir örnek teşkil eder¹⁰. Halbuki az sonra, *Tarih* Ortaokullardan alınarak liselere kabul edilmiş ve ortaokullara yeni, daha sade kitapların yazdırılması, bu tenkidin yerinde olduğunun açık delilidir.

⁸ “*Belleten*” III, sayı 10 (1939) lev. LXXXII - XCI.

⁹ *Birinci Türk Tarih Kongresi zabıtları*, İstanbul, tz, s. 12.

¹⁰ *ay. esr.*, s. 282.

II

Atatürk, *Anahatları*'nı çok acele olarak yazdırmış, fakat beğenmemişti¹¹. İlgililerin tenkit ve düzeltmeleri istenildiği gibi değerlendirilmemişti. Bunun üzerine yeni bir teşebbüse geçildi. Çeşitli sahaların uzmanları veya uzmanı geçinenleri arandı. Ayır ayrı bölümlerin yeniden hazırlanması bunların her birinden istendi¹². Böylece *Anahatları* teşebbüsü yeni bir safhaya girmiş bulunuyordu. Bu defa ilk *Anahatlar* kitabının plânı esas olarak alınmakla beraber, bunda büyük değişiklikler yapılmış bilhassa medeniyet tarihini ilgilendiren bölümlere önem verilmiştir^{12a}:

İlksöz.

I. bölüm: *Umumî Türk tarihine giriş*.

II. bölüm: *Orta Asya* başlığı ile olup beş kısma ayrılmıştır.

III. bölüm: *Uzak Şark: Çin, Japón, Çin Hindi, Asyanın Şark-Cenubisindeki adalar ve Amerika*.

IV. bölüm: *Orta-Şark: Hint-İran: A. Hint, B. İran*.

V. bölüm: *Yakın-Şark: A. Anadolu, B. Mezopotamya, C. Ege havzası, D. Mısır, E. Suriye ve Palestin*.

VI. bölüm: *Yakın Şarkın ve Şarkî Avrupanın Orta ve Yeni Zamanlar tarihi*. 12 kısma ayrılmış, bu suretle en eski devirlerden itibaren Türk devletleri incelenmiştir. *Anahatları*'ndan farklı olarak, bu defa Büyük Selçuklu İmparatorluğuna, Anadolu Selçuklularına ayrı bahisler ayrılmış, Osmanlı İmparatorluğunun ise üç kısım halinde incelenmesi düşünülmüştür. *Anahatları*'nda da 12 kısım olmakla beraber, plân tamamen farklıdır. Yalnız 12. kısım her iki plânda da Yeni Türk Devletine ayrılmıştır.

¹¹ İ. H. Uzunçarşılı, *Türk Tarihi yazılırken Atatürk'ün alâka ve görüşlerine dair hâtıralar*, "Belleten" III, sayı 10 (1939) s. 349 - 353.

¹² S. Ünver, *Bir vâkıa ve neticesi*, "Belleten" XX, sayı 80 (1956) s. 747 - 754; yazar bu hâtıratında, 1932 yılında Dr. Akil Muhtar Özden'in evinde Dr. Reşid Galip ve Yusuf Akçura ile karşılaşmasını ve kendisinden ısrarla bazı konuların yazılmasının istenmesini ve iki ay içinde hazırladığı bu etüdlerin Atatürk huzurunda okunması sırasındaki tenkitleri anlatır. Bu çeşit hâtıraların büyük bir kısmı toplanılabile ve üzerlerinde ilâveler, tenkitler kaydedilmiş müsvedde nüshaları elde edilebilse, herhalde *Anahatları* eserinin hazırlanışı tarihçesi ve Atatürk'ün bu hususdaki tutumu hakkında faydalı bilgiler sağlanabilir; ayrıca bk. aşağıda not 19.

^{12a} T. Tarih Kurumu sekreterliğinde, "*Türk Tarihinin Ana Hatları*" eserinin programı ve fasıllarının taksimat ve tevziatı başlıklı 14 sahifelik, çok tafsilâtlı bir program vardır. Bize bunu burada ancak özet halinde verebiliyoruz.

VII. bölüm: *Avrupa'da ilk medeniyetler: A. İtalya, B. Avrupa'nın diğer mntıkaları.*

VIII. bölüm: *Türklerin medeniyete hizmetleri:*

Önceki *Anahatları* eserinde bulunmayan bu bölüm, bu defa çok etraflı olarak işlenmiş ve zengin bir plâna göre düzenlenmiştir.

A. Devlet hayatı

1. Türklerin siyasî terakkiye hizmetleri.
2. Türklerin harp sanatına hizmetleri

B. Fikir hayatı

1. Türklerin içtimaî müesseselerin terakkisine hizmetleri, dil, din, hukuk, aile, örf ve âdet, terbiye, v.s.
2. Türklerin ilimlere hizmetleri:
 - a. Riyaziye ve heyet
 - b. Tabiiyat ve Tıp
 - c. Tarih ve Coğrafya
 - d. Felsefe

3. Güzel Sanatlar

- a. Resim, Minyatür, Nakkaşî, Hat, Tezhip, Ciltcilik, v.s.
- b. Mimarî, tezyinî sanatlar, heykeltraşlık, çinicilik v.s.
- c. Edebiyat, şiir, hitabet, tiyatro v.s
- d. Musiki ve raks

C. İktisadî hayat

1. Ziraat ve hayvancılık
2. Sanayi: Halıcılık, Boyacılık, Dericilik, Kâatçılık, v.s.
3. Ticaret
4. Maliye.
5. Yollar ve Kara, Deniz, Hava nakliye vasıtaları.

Bu plânın bir defa gözden geçirilmesi, Türklerin medeniyet tarihindeki yerlerinin tespitine verilen önemi açıkça gösterir. Yeni plân daha derli toplu ve Atatürk'ün bu eseri hazırlarken ne düşündüğüne daha uygundur¹³. Fakat bütün mesele, bu düşünceleri cevap-

¹³ E. Akurgal, *yukarıda not 1 deki yerde*, s. 570 - 584, "... Atatürk'ün birinci amacı Türk milletine benliğini kazandırmak, onun da şerefli bir maziye ve büyük hasletlere sahip olduğunu kendisine anlatmaktır." (s. 579).

landıracak olanların, bunu ne derece yerine getirecekleri idi. Diğer taraftan aynı derecede önemli başka bir husus da, bazı kimselerin Atatürk'ün tarih ve "Türklüğün tarih içindeki yeri" tezlerini hazmetmeden, "şirin görünme" gayesiyle bir şeyler yazmaya çalışmalarıdır. Halbuki Atatürk'ün sadece çeşitli Türk topluluk ve devletlerinin bir tarihini, bunların Dünya tarihi içindeki durumlarını ve nihayet Dünya medeniyet tarihi içinde Türklerin yerini, objektif ölçülere göre ve ilmî bir sentez halinde istediğini anlayabilmiş olsalar, iş çok daha kolaylaşır ve belki başarıya da daha yaklaşırlardı¹⁴.

Anahatları'nın çeşitli bölümlerini yeniden ve ayrı bahisler halinde yazarların hazırladıkları metinler derhal bastırılmaya ve teksir edilerek, Çankaya'da Atatürk'ün huzurunda okunmaya ve üzerlerinde tartışılmaya başlanmıştı. Bu ilk seri değişik kalınlıklarda 66 broşür teşkil etmişti. Bunların arasında 6 sahifelik teksirden ibaret geliş güzel kaleme alınmış olanlar bulunduğu gibi, nisbeten derli toplu bir özet mahiyeti gösterenler de vardı. Naci Paşa'nın *Büyük İskender-Dara* (No. 25) sının 91 sahifesinin karşısında Y. Mimar Sedat Eldem'in, *Osmanlı Türk mimarisi* (No. 13) 11 sahifesi ile cılız kalıyor, dört yazar tarafından hazırlanan 35 sahifelik *Ziraat ve hayvancılık* (No. 35) veya M. Zühtü'nün 92 sahifelik *Sumer medeniyeti malî tarihi* (No. 57) ne karşı A. Refik'in *Osmanoğulları* (No. 32) 20 sahifesi ile muhakkak ki nisbetsiz kalıyordu. Ayrıca aynı veya yakın konuların değişik yazarlar tarafından ele alındığı da görülüyordu. Nitekim H. Etem'in *Anadolu Selçuklularının devrinde mimarî ve tezyinî sanatlar* (No. 4), C. Esad'ın *Türklerde mimarî* (No. 49) ile aynı konulara temas ediyordu. H. Sadi'nin *Türklerin coğrafya ilmine hizmetleri* (No. 23) ile M. Niyazi'nin *Eski zamanlarda Türklerin coğrafyaya hizmetleri* (No. 24) de de durum aynı idi. Bu arada A. Cevat'ın *Türklerin yazıyı icad etmeyle medeniyete hizmetleri* (No. 11), A. Rıfat'ın *Eski Yunan musikisi* (No. 59) gibi garip başlıklı veya lüzumu şüpheli broşürler de vardı. Bu broşürlerin bir gözden geçirilmesi şunu açıkça gösterir : Yazarların bir kısmı, kendilerinden beklenen görevi yerine getirmeğe ciddî olarak çalışmışlar ve sentez denemeleri ortaya koymak için büyük gayret sarfetmişlerdir. Bazıları başarılı olmuş ve

¹⁴ Atatürk'ün tarih tezinin o devirde istenilen başarıya ulaşamayışı sebebi "... meseleleri Atatürk'ün koyduğu tarzda ele alacak bir kadronun mevcut olmasında..." aranır, kşl. T. Timur, *Türk devrimi, Tarihî anlamı ve felsefî temeli*, Ankara 1968, s. 154 - 156.

ilk deneme mahiyetinde bazı faydalı bölümler ortaya çıkmıştır. Bazıları ise ellerindeki malzemenin yetersizliğinden, konuya lâıyık ile hâkim olamadıklarından, istenilen başarıyı gösterememişlerdir. Fakat bu başarılı veya başarısız olmakla beraber yazarın gayret ve iyi niyetini gösteren denemelerin karşısında bir çok da perişan yazılar bulunuyordu. Acele gözden geçirilmiş bir-iki kitap veya Ansiklopedi maddesinin yardımı ile çarçabuk bir akşam “çiziktiriliverilmiş” tesirini bırakan bu çoğu 3 - 4 yapraklık “etüd” lerin hiçbir değerleri olmadığı gibi, Atatürk’ün beklediği *Anahatları*’na fayda sağlamalarına da imkân olamazdı.

Atatürk’ün tarih hakkındaki çalışmaları hızını kaybetmedi, hattâ azalması bile. 1933 yılında, *Anahatlar* eserinin müsveddesi olarak ikinci serinin bastırılmasına girişilmişti. Bu ikinci seriden bugün bazı çift sayılı broşürler ile 43 numarada 47 küçük etüd tespit etmekteyiz. Bu defa artık teksir edilmiş müsvedde yoktur, hepsi de baskıdır. Bu müsveddelerin çoğu ciddî bir inceleme neticesinde yazılmış tesirini bırakır. Aralarında iyi bir sentez veya özet durumlarında olanlar da vardır. Çoğunda etraflı bibliyografya ve referanslar gösterilmiştir. Bunların arasında en acele yazılmış olanı sadece üç sahifeden ibaret olan *Medeniyet tarihinde musiki âletleri ve Türkler* (No. 30) başlıklı olanıdır. C. Esad Arseven’in *Türklerde Mimarî: Eti ve Selçuk mimarîleri* (No. 28) de maalesef kendinden bekleneni vermemektedir. Halbuki, S. Eldem’in evvelkinden çok daha iyi *Osmanlı Türk mimarisi* (No. 5) ve *İran Tarih ve Arkeolojisi* (No. 7); *Osmanlı tababeti* (No. 16); *Yeni Türk devletinin haricî siyaseti* (No. 17); *Osmanlı İmparatorluğu teşkilâtı* (No. 22); *Müslüman Türk Feylesofları* (No. 26); *Mezopotamya-Sumerler* (No. 33); *Osmanlı İmparatorluğunun dağılma devri* (No. 35); *Anadolunun Fethi* (No. 38); *Anadoluda Türk dili ve edebiyatının tekâmülüne bir bakış* (No. 41) gibi hayli derli toplu çalışmalar da ortaya konmuştur. Bunlardan bazıları sonraki yıllarda ayrıca kitap halinde de yayınlanmıştır (No. 17, 35, 38 gibi).

Anahatları çalışmaları sonraki yıllarda durmamış, 1936 da III. serinin bastırılması ile devam etmiştir. Bu seride sadece 15 broşürün çıktığını tespit ediyoruz. Bunlardan sonuncusu (No. 15), II. serideki çalışma (No. 26), 1935 de okunduğunda yapılan tenkitlere cevaptır. Müsveddelerinin bu surette basılmasına son verilmiş, fakat çalışma-

lar yine de durmamıştır. 1937 de yayınlanmağa başlayan *Bellelen*'de zaman zaman bu çalışmalar hakkında kısa haberler görülür¹⁵.

III

Atatürk'ün son yıllarına kadar *Anahatları* eserinin müsveddeleri üzerindeki çalışmalar devam etmiştir. Broşürlerin basılmasından vaz geçilmiş, fakat Türk Tarih Kurumu, yeni bir teşebbüse girişerek, Kurum yayınlarının VIII. serisini *Anahatları* müsveddelerine ayırmıştır. 1937 de VIII. serinin bir cildi olarak, İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri*, adlı etüdü, zamanına göre başarılı resimler ile zenginleşmiş bir halde basılmış ve 175 kuruş fiyatla satışa çıkarılmıştır. Bu cildin başındaki kısa açıklamada VIII. serinin gaye ve programı şu şekilde açıklanmıştır :

Türk Tarih Kurumu tarafından Türk Tarihinin Ana Hatları adıyla bir eser yazılması takarrür etmiştir. Bu eserin muhtelif kısımları üzerinde çalışan üyelerimiz tarafından hazırlanan tetkikler Kurumumuza tevdi edilmiş bulunmaktadır. Ana Hatları kitabımıza materyel teşkil eden bu tetkiklerin bastırılması için bir çok müracaatlar vaki oldu, bu büyük istek karşısında Kurumumuz bu tetkiklerden bir kül teşkil edenleri bastırmağa karar verdi. Neşriyat serilerimizden sekizincisi bu tetkiklere hasrolundu. Kurumumuz, böylece memleketin kültür hayatına yeni bir hizmette bulunmakla bahtiyardı.

Bu serinin ilk cildi ise ancak 1940 da bastırılmıştır. Bu, Kurumun ilk başkanı Yusuf Akçura (1876 - 1933) nın *Osmanlı devletinin dağılma devri* (XVIII. ve XIX. asırlarda) adlı eseridir. Bu çalışma F. Reşit Unat tarafından işlenerek basıma hazırlanmıştır. *Mısır Tarihi* (Y. Ziya Özer); *Timurlular devrinde Hindistan* (H. Bıyıktay); *Aperçu général sur l'histoire économique de l'Empire Ottoman* (A. İnan); *Selçuk tababeti* (S. Ünver); *Osmanlı devletinin kuruluşu* (F. Köprülü) ve nihayet *Osmanlı malî tarihi hakkında tetkikler* (Z. Karamürsel) gibi birkaç monografya dışında bu seri üç büyük eserin kendi çerçevesi içinde basılmasını sağlamıştır ki, bunlar İ. H. Uzunçarşılı'nın *Osmanlı devleti teşkilâtı* hakkındaki 6 kalın ciltlik kitabı ile Y. H. Bayur'un *Türk İnkılabı Tarihi*'ne dair 11 ciltlik âbidevi kroniğidir. Üçüncü büyük eser ise bu ikisi gibi Türk tarihi bakımından yeni ve orijinal malzemeye

¹⁵ “*Bellelen*” VI, sayı 21/22 (1942) s. 130 (Kaynaklar üzerinde çalışmalar), “*Bellelen*” VII, sayı 26 (1943) s. 345 (O. Ş. Uludağ'ın *Osmanlı devri Türk hekimliği* ve G. Feher'in *Proto-Bulgarlar tarih ve medeniyeti* adlı eserlerinin teslimi hak.).

dayanmıyan, daha fazla toplama mahiyetinde olmakla beraber dilimizde yazılmış etraflı bir baş vurma kitabı teşkil eden, Ş. Günaltay'ın 5 ciltlik *Eski Yakın Şark Tarihi*'dir¹⁶.

Anahatları eseri bu yeni serinin kurulması ile daha ciddî ve ilmî bir veçhe almış bulunuyordu. Muhakkak ki bu seride yer alan eserlerin istisnasız olarak aynı mükemmeliyette olduğu iddia edilemez. Fakat, bu kitapların her birinin müstakbel bir *Anahatları* kitabının ham malzemesi olabileceği açıkça görülür. Zaten, *Bellekten*'in 1937 de basılan birinci sayısının ön sözünde de belirtildiği gibi, bu dergi de *Türk tarih tezinin istinat eylediği ilmî belgeleri* "*Türk tarihinin ana hatları*" adlı bir eserde toplayıp neşretmeği faydalı bulunduğu düşüncesine hizmeti ön görüyordu. Böylece ilmî inceleme ve araştırmalar yapılarak bunların başlıbaşına kitaplar veya *Bellekten*'de makaleler şeklinde bastırılması ile, ileride hazırlanacak *Türk Tarihinin Ana Hatları* eserine "*contribution*" lar derlenmiş oluyordu. Kısacası, *Anahatları* eseri, daha müspet ve ilmî bir yola girmişti.

* * *

Anahatları eseri düşüncesi Atatürk'ün Türk milletine yeni bir tarih şuuru vermek gayesinden doğmuş, bunun için de böyle bir eserin meydana getirilmesi için gerekli ilmî sistem ve davranışlar Atatürk tarafından hassasiyet ile tatbik edilmiştir. Yardımları beklenen şahısların birçoğu gayeyi anlamadıklarından veya yetersiz oluşlarından bazan hâkim düşünceye aykırı, hattâ zaman zaman bunu dejenere edecek fikirlerin ortaya atılmasına yol açılmış veya yazarın yetersizliği, işi ciddî tutmayışı gibi sebeplerden, tatmin edici olmaktan uzak çalışmalar ortaya konulmuştur. Bu fikirlerin sahipleri dolu-dizgin koşturdukları görüşleri ile, Atatürk'ün hoşuna gideceklerini zan ve tahmin etmişler, fakat gerçek durum bunu doğrulamamıştır. Atatürk, *Anahatları*'nın, ciddî, ilmî ve objektif olmasını istemiş, bunun için çeşitli imkânlardan faydalanmış ve beklediği neticeyi görmeden bu dünyadan çekilmiştir. Fakat neticeye ulaşmak için gerekli imkânları da hazırlamıştır. İlk *Anahatları* kitabı ile sonraki üç seri *Müsveddeler* bu çalışmanın tarihçesinde birer merhale teşkil eden önemli vesikalardır. Üç seri müsveddelerin daha o vakit ciddî şekilde ele alınması

¹⁶ VIII. serinin tam listesi için bk. *Türk Tarih Kurumu Yayınları*: 1967, Ankara 1968, s. 13 - 15.

belki, ilkinden daha iyi bir *Anahatları* eserini millî kütüphanemize kazandırır. Ve aradan geçen 30 yıl içinde de bu kitap daha düzeltilip, daha işlenerek bugün iyi bir esere sahip olmamızı mümkün kılabilirdi. Fakat bunun yapılmaması büyük bir kayıp sayılamaz. Nitekim *Anahatları* eseri, ilk denemelerin başarısızlığı ile unutulmuş ve uzun bir monografyalar, mevzii “*contribution*” lar hazırlanması devresine girilmiştir¹⁷. Günden güne daha yetkili ellerde meydana gelen bu çalışmalar, gelecekte ilmî bir *Anahatları* eserinin temel unsurları olacaktır. Bütün mesele Atatürk’ün bu dileğinin unutulmaması ve bir gün bu eserin, O’nun arzuladığı şekilde ilmî, objektif ve metotlu olarak ortaya konulabilmesidir. Güzel bir *Anahatları* cildinin Atatürk’ün ruhunu şâd edeceği muhakkaktır.

IV

“Türk Tarihinin Ana Hatları” eseri müsveddelerini teşkil eden değişik ölçülerdeki broşürler kısmen baskı, kısmen teksir suretiyle çoğaltılarak ilgililere dağıtılmıştır¹⁸. Üzerinde seri numarası bulunmayan ilk seri 45. fasikül dört ayrı cüzden meydana geldiğinden $63 + 3 = 66$ broşür halindedir. İkinci ve üçüncü seriler ise daha muntazam ve tamamen baskı halindeki broşürlerden teşkil edilmiştir. İkinci seri $43 + 4 = 47$, üçüncü seri ise 15 ayrı broşür halindedir. Böylece “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı eserin müsveddeleri 128 cüzlük bir takım teşkil eder¹⁹.

¹⁷ Son yıllarda *Türk Kültürü El Kitabı* başlığı altında Türk tarih ve medeniyeti hakkında çok geniş kadrolu ve pek zengin programlı bir eser hazırlanması için teşebbüslere geçilmiştir (kadro ve program hak. bk. *Türk Kültürü El kitabı neşir heyetinin bildirileri: Sirküler N. 2*). 1964 de Yeni Delhi’de toplanan XXVI. Orientalistler Kongresi’nde alınan bir kararla başlayan bu çalışma sonunda, herbiri beşyüz sahife kadar olmak üzere on ciltlik bir eserin ortaya konulması tasarlanmaktadır. Kadronun aşırı derecede yaygın ve lüzumsuz derecede de kalabalık oluşu ve bilhassa bölümlerin yazdırılmasında o sahanın hakikî mütehasısları yerine bazı “isimlerin” tercih edilmesi, bu çok lüzumlu işin çıkmaza girmesine sebep olabilecektir. Yıllarca önce, *Anahatları* eseri müsveddelerinin karşılaştığı güçlüklerden ders alındığı takdirde bu abidevî işin daha verimli olabileceğine inandığımızı da belirtmek isteriz.

¹⁸ *Türkiye Bibliyografyası: I Resmî Neşriyat: 1928 - 1938*, İstanbul 1939, s. 76 - 84.

¹⁹ O sırada henüz soyadı kanunu olmadığından, birinci serideki broşürlerde yazarların adları yanında soyadları yoktur. Biz bu bibliyografyada, tesbit edemediğimiz kadar soyadlarını parantez içinde olmak üzere ekledik. I, 13 ve II,5 sayılı müsveddeleri yazan M. Sedat’ın S. Çetintaş mı yoksa S. H. Eldem mi

I. Seri müsveddeler (1932) (Bu seri kısmen baskı, kısmen teksir halindedir):

1. A. Süheyl (Ünver), *Selçuk tababeti, Büyük Selçuk İmparatorluğu ve Orta zamanda Anadolu Türk Devletleri tababeti tarihi XI - XIV. asırlar*, 43 s. baskı.
2. Şevket Aziz (Kansu), *Avrupanın başka mntıklarında tarihten evvelki devirlerde yaşayan kavimlerin menşelerine dair antropoloji, filoloji ve lengüistik tetkikleri*, 16 s. baskı.
3. Galip Ata (Ataç), *Sumerlerde hekimlik, Eski Mısır'da hekimlik, İskitlerde hekimlik*, 53 s. baskı.
4. Halil Etem (Eldem), *Anadolu Selçukları devrinde mimarî ve tezyinî sanatlar*, 22 s. baskı.
5. Sadri Maksudi (Arsal), *İskitler - Sakalar, Asya Hunları, Yüeciler, Avrupa Hunları*, 61 s. baskı.
6. Esat, *Ermeniler*, 18 s. baskı.
7. A. Süheyl (Ünver), *Türklerde resim, tezhip ve minyatür tarihi (Orta Asya kısmı)*, 38 s. baskı.
8. Ali Haydar Emîr (Alpagut) ve Fevzi (Kurdoğlu), *Türklerin deniz harp sanatına hizmetleri*, 21 s. baskı.
9. Ahmet Ağaoğlu, *Etrüsk medeniyeti ve bunların Roma medeniyeti üzerine tesiri*, 24 s. baskı.
10. İhsan Abidin, Ali Rıza, Hamdi ve Cevat Rüstü, *Ziraat ve hayvancılık*, 35 s. baskı.
11. Ahmet Cevat (Emre), *I, Türklerin yazıyı icat etmekle medeniyete hizmetleri II, Alfabenin de menşei Sumer Türklerinin yazısıdır*, 18 s. baskı.
12. İbnülemin Mahmut Kemal (İnal), *Türklerin Arap harflerini tanzim ve ihya etmek suretiyle ilme ve medeniyete hizmetleri*, 16 s. baskı.
13. Sedat (Eldem), *Osmanlı Türk mimarisi*, 11 s. baskı.
14. Hüseyin Namık (Orkun), *1. Avarlar, 2. Peçenekler, 3. Kumanlar*, 123 s. teksir.
15. Ali Rifat (Çağatay), *Musiki*, 8 s. baskı.
16. Yusuf Ziya (Özer), *Mısır*, 32 s. baskı.
17. Reşat, *Halıcılık*, 25 s. baskı.
18. Selim Sırrı (Tarcan), *Türklerde beden idmanları*, 6 s. baskı.
19. Saim Ali (Dilemre), *Evrasyada Türkçenin lengistik vaziyeti*, 8 s. baskı.
20. Muzaffer, *Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa ile ticarî münasebetleri*, 16 s. baskı.
21. İbrahim Hakkı (Akyol), *Türklerin ziraat ve hayvancılık sahasındaki tesirleri ve hizmetleri*, 22 s. baskı.
22. Reşit Galip ve Mehmet Saffet (Engin), *Anadolu-Eti İmparatorluğu devrine kadar*, 41 s. baskı.
23. Hâmit Sadi (Selen), *Türklerin coğrafya ilmine hizmetleri*, 15 s. baskı.
24. M. Niyazi (Erenbilge), *Eski zamanlarda Türklerin coğrafyaya hizmetleri*, 15 s. baskı.
25. Osman Şevki (Uludağ), *Tababet - Osmanlılar devri*, 12 s. baskı.

olduğu hususunda tereddüt edilebilir, ancak Atatürk'ün yanında Tarih Kurumu'nun toplantılarında bulunan Uluğ İğdemir'in işaret ettiği bir hâtıra, bu husustaki şüpheleri ortadan kaldırır, kşl. R. M. Meriç, *Mimar Sinan, Hayatı, ve eseri*, Ankara 1965, Önsöz, s. VII.

26. Mahmut Ragıp Kösemihalzade, *Türk musikisi tarihi*, 28 s. baskı.
27. Hâmit Zübeyr (Koşay), *Bulgar Türklerinin eski tarihi*, 11 s. teksir.
28. Neşet Ömer (İrdelp), *Orta zamanda Türklerin tıbbi hizmetleri*, 12 s. baskı.
29. Naci Paşa (Eldeniz), *Büyük İskender - Dara*, 91 s. teksir.
30. Nafi Atuf (Kansu), *İlk Kültür izleri ve nakil vasıtaları*, 18 s. baskı.
31. Ali Yar, Fatim (Gökmen), Kerim ve Hüsnü Hâmit, *Türklerin riyaziyatın terakkisine hizmetleri*, 17 s. teksir.
32. Ahmet Refik (Altınay), *Osman oğulları*, 20 s. teksir.
33. Nizamettin Ali, *Türklerde sanayi, tarihten evvel ve tarihten sonra*, 15 s. teksir.
34. İsmail Hakkı İzmirli, *I-Türk İslâm filozofları, II-Müslüman Türk hukuku ve dini*, 48 s. teksir.
35. Şemsettin (Günaltay), *Müslümanlığın çıktığı ve yayıldığı zamanlarda Orta Asya'nın umumî vaziyeti*, 89 s. baskı.
36. Mustafa Şekip (Tunç), *Çin felsefesinin kaynakları*, 31 s. teksir.
37. Ferit, *Eski İranlılarda Felsefe*, 7 s. teksir.
38. Orhan Sadettin, *Felsefe*, 19 s. teksir..
39. Hilmi Ömer, *Çindeki dinler*, 9 s. teksir.
40. A. Nevzat Ayas, *Hindistan'da Türk düşüncesi*, 27 s. teksir.
41. Hilmi Ziya (Ülken), *Türk kozmogenisi, Türk mitolojisi, Türk hikmeti ve teknik tefekkür*, 53 s. teksir.
42. Mes'ut Cemil (Tel), *Medeniyet tarihinde musiki âletleri*, 7 s. teksir.
43. Ahmet Hâmit (Ongunsu), *Amerika*, 16 s. teksir.
44. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beyliklerinin Kara ve Akkoyunlu devletlerinin kuruluşları ve siyaset hayatları ile bunlar zamanındaki devlet teşkilâtı, fikir hareketleri ve iktisadî hayat*, 106 s. baskı.
- 45/1. Âfet (İnan), Yusuf Hikmet (Bayur), *Hindistan, coğrafî malûmat*, 15 s. teksir.
- 42/2. Âfet (İnan), Yusuf Hikmet (Bayur), *Hindistan, ırklar*, 19 s. teksir.
- 45/3. Âfet (İnan), Yusuf Hikmet (Bayur), *Hindistan, Hindistan'da ilk medeniyet (Sint medeniyeti)*, 6 s. teksir.
- 45/4. Âfet (İnan), Yusuf Hikmet (Bayur), *Hindistan, Hindistan'da müslüman Türkler (Gürkanî devletinin teşekkülüne kadar)*, 185 s. teksir.
46. İhsan (Sungu), *Türklerin terbiyeye hizmetleri*, 35 s. baskı.
47. Hasan Âli (Yücel) ve Abdülkadir (İnan ?), *Türk edebiyatı*, 11 s. teksir.
48. Ragıp Hulûsi (Özdem), *Türk medeniyet ve dilinin macar medeniyet ve dili üzerine tesiri*, 9 s. teksir.
49. Celâl Esat (Arseven), *Türklerde mimarî*, 16 s. teksir.
50. Hasan Cemil (Çambel), *Ege medeniyeti*, 18 s. baskı.
51. Mükrimin Halil (Yınanç), *Musul ve Elcezirede Oğuz Türkleri*, 24 s. teksir.
52. Yusuf (Akçura), *Osmanlı devletinin kuruluşu ve bu vakıya dair başlıca menbalar*, 14 s. baskı.
53. Mehmet Fuat (Köprülüzade), *Samanoğulları 874 - 1005*, 22 s. ve 1 şecere, teksir.
54. Reşat Nuri (Güntekin), *Dil ve edebiyat, Tanzimattan bugüne kadar*, 10 s. teksir.
55. Behçet (Gücer ?), *İtalya*, 20 s. teksir.
56. Hasan Sabri, *Boyacılık tarihinde Türkler*, 6 s. teksir.

57. Mustafa Zühtü, *Sümmer medeniyeti malî hayatı*, 92 s. baskı.
58. Reşit Saffet (Atabinen), *Avrupa'da eski Türkler*, 49 s. baskı.
59. Ali Rifat (Çağatay), *Eski Yunan musikisi*, 10 s. teksir.
60. Selim Nüzhet (Gerçek), *Türklerde tiyatro*, 14 s. teksir.
61. İsmail Hikmet (Ertaylan), *Çağatay edebiyatı*, 7 s. teksir.
62. Mehmet Vehbi ve Hakkı Nezihî, *Türklerin yaşadıkları ilk muhit ve bu muhitin mal yetiştirme noktasından tetkiki*, 19 s. teksir.
63. Ali Canip (Yöntem), *Anadoluda muhtelif çağırda edebî tezahürler ve inkişafı*, 7 s. teksir.

II. Seri müsveddeler (1934):

1. Ahmet Refik (Altınay), *Osmanoğulları*, 67 s.
2. Şevket Aziz (Kansu), *Avrupada neolitik çağ brakisefalleri*, 28 s.
3. Ahmet Refik (Altınay), *Devşirme usulü*, 11 s.
4. Hüsnü Hâmit, *Türklerin riyaziyatın terakkisine hizmetleri*, 29 s.
- 4/a. Hüsnü Hâmit, *İslâm riyaziyatında Türklerin mevkii*, 29 s.
5. Sedat (Eldem), *Osmanlı Türk mimarisi*. 30 s.
6. Ali Rifat Çağatay, *Musiki*, 27 s.
- 6/a. Ali Rifat Çağatay, *İlk müsveddeye karşı yapılan tenkidlere cevap*, 23 s.
7. Arif Müfit (Mansel), *İrânın tarih ve arkeolojisi (En eski zamanlardan Sasanilerin sukutuna kadar)*, 96 s.
8. Hasan Sabri, *Boyacılık tarihinde Türkler*, 10 s.
- 8/a. Hasan Sabri, *Boyacılık tarihinde Türkler*, 11 s.
9. Hilmi Ömer (Budda), *Çinlilerin dini*, 23 s.
10. Galip Ata (Ataç), *Hintlilerin hekimliğe hizmetleri*, 16 s.
11. Ahmet Süheyl (Ünver), *Selçuklularda ve Osmanlılarda resim, tezhip ve minyatür*, 32 s.
12. İbrahim Hakkı (Akyol), *Orta veya İşşyanın fizikî coğrafyasına bir nazara*, 40 s.
13. Ahmet Ağaoğlu, *1500 ile 1900 arasında İrân*, 52 s.
- 13/a. Ahmet Ağaoğlu, *İrân İnkılâbı*, 28 s.
14. Yusuf Ziya (Özer), *Mısır dili*, 36 s.
15. Salih Murat (Uzdilek), *Riyaziye tarihi*, 37 s.
16. Osman Şevki (Uludağ), *Osmanlı tababeti*, 66 s.
17. Yusuf Hikmet (Bayur), *Yeni Türkiye devletinin harict siyaseti*, 162 s.
18. Nevzat Ayas, *Hindistanda Türk düşüncesi : Budacılığı hazırlayan âmiller, Budacılık*, 28 s.
19. Sadri Maksudî (Arsal), *Orta Asya Türk devletleri*, 50 s.
20. M. Niyazi (Erenbilge), *Eski Mısır'da, İyonya'da, Yunanistan'da, Roma'da ve Orta zamanda coğrafya*, 31 s.
21. Ali Haydar Emîr (Alpagut) ve Fevzi (Kurdoğlu), *Türklerin deniz harp san'atine hizmetleri II, Kürek devri*, 34 s.
22. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kuruluşundan onbeşinci asrın ilk yarısına kadar Osmanlı İmparatorluğu teşkilâtı*, 97 s.
23. Şemsettin (Günaltay), *Suriye ve Palestin*, 52 s.
24. Nizamettin Âli, *Türklerde sanayi*, 50 s.
25. Ahmet Cevat (Emre), *Türkçe ve Hint-Avrupa dilleri*, 108 s.

26. İsmail Hakkı (İzmirli), *Müslüman Türk feylesofları*, 119 s.
27. Nafi Atuf (Kansu), *Türklerin terbiyeye hizmetleri*, 16 s.
28. Celâl Esat (Arseven), *Türklerde mimarî (Eti ve Selçuk mimarileri)*, 13 s.
29. Esat, *Berlin kongresine kadar Ermenilerin vaziyeti*, 24 s.
30. Mes'ut Cemil (Tel), *Medeniyet tarihinde musiki âletleri ve Türkler*, 4 s.
31. Hasan Cemil (Çambel), *Ege medeniyeti*, 43 s.
32. Hilmi Ziya (Ülken), *Türk mistisizmini tetkike giriş*, 56 s.
33. M. Şemsettin (Günaltay), *Mezopotamya - Sumerler, Akatlar, Gutiler, Amürüler, Kassitler, Asurlular, Mittaniler, İkinci Babil İmparatorluğu*, 208 s.
34. Hasan Âli (Yücel) ve Abdülkadir (İnan), *Türk edebiyatı*, 15 s.
35. Yusuf Akçura, *Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma devri*, 176 s.
36. İbrahim Hakkı (Akyol), *Türklerin ziraat ve hayvancılık sahasındaki tesirleri ve hizmetleri*, 28 s.
37. Hâmit Zübeyr (Koşay), *Macarların eski tarihi*, 27 s.
38. Mükrimin Halil (Yınanç), *Anadolu'nun fethi*, 88 s.
39. Reşit Galip ve Mehmet Saffet (Engin), *Etiler*, 150 s. resimli.
40. Hâmit Sadi (Selen), *Türklerde haritacılık ve Coğrafya*, 47 s. resimli.
41. M. Fuat Köprülüzade, *Anadolu'da Türk dili ve edebiyatının tekâmülüne bir bakış* 86 s.
42. A. Rıza, Hamdi, İ. Abidin, *Türklerde ziraat ve hayvancılık*, 24 s.
43. Kâmil, *Türklerde spor*, 38 s.

III. Seri müsveddeler (1936) :

1. Cevat Rüştü, *Türklerin ziraate hizmetleri ve Osmanlılar devri*, 16 s.
2. İ. Hakkı (İzmirli), *Müslüman Türk hukuku*, 45 s.
3. Yusuf Hikmet Bayur, *Gürgâniğ devleti*, 127 s.
4. Şükri Akkaya, *Etrüsk kültürü, ve Roma kültürüne tesiri*, 33 s.
5. Fatın Gökmen, 1. *Türk takvimi ve yeni meydana çıkarılan en eski bir hey'etin esasları*, 2. *Bu hey'etin 20.000 sene evvel tesis edilmiş olduğu*, 3. *Bu hey'ete sahip olan kadim milletin bugünkü Türklere ecdad olması lâzım geldiği hakkında tez*, 44 s.
6. Şemsettin Günaltay, *İbraniler*, 62 s.
7. M. Saffet Engin, *Eti medeniyeti*, 55 s.
8. M. Ragıp Kösemihal, *Türk halk müziklerinin, kökleri meselesi*, 62 s.
9. Nuri, *Türklerin deri sanayiine yaptıkları hizmetler*, 15 s.
10. İhsan Abidin Akıncı, Rıza Erten, Hamdi Dikmen, *Şarkta ziraatin inkişaf tarihi ve âmilleri*, 20 s.
11. Ziya Karamürsel, *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan ondokuzuncu asrın yarısına kadar malî tarihe bir bakış*, 213 s.
11. Osman Şevki Uludağ, *Osmanlı tababeti III*, 100 s.
13. M. Niyazi Erenbilge, *Osmanlı Türklerinde coğrafya*, 12 s.
14. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı İmparatorluğu teşkilâtı, İkinci kısım*, 1453 den 1575 senesine kadar, 94 s.
15. İsmail Hakkı İzmirli, *Müslüman Türk filozofları*, 9 s.